נכסי לסבתא ובתרה לירתאי הויא ליה ברתא דהוה נסיבא שכיבא בחיי בעלה ובחיי סבתא בתר דשכיבא סבתא אתא בעל קא תבע אמר רב הונא לירתי ואפי' לירתי ירתי ורב ענן אמר לירתי ולא לירתי ירתי שלחו מתם הלכתא כוותיה דרב ענן ולאו מטעמיה [א]הלכת' כוותיה דרב ענן דבעל לא ירית ולאו מטעמיה דאילו רב ענן סבר אע"ג דהוה לי' ברא לברתיה לא ירית [ב]ולא היא דאילו הוה ליה ברא לברתיה ודאי ירית ובעל היינו טעמא דלא ירית [ג]משום דהוה ליה ראוי [ד]ואין הבעל נוטל בראוי כבמוחזק מכלל דרב הונא סבר בעל נוטל בראוי כבמוחזק א"ר אלעזר דבר זה נפתח בגדולים ונסתיים בקטנים כל האומר אחריך כאומר מעכשיו דמי אמר רבה מסתברא טעמא דבני מערבא דאי קדים סבתא וזבנא זבינה זביני אמר רב פפא הלכתא [ה]אין הבעל נוטל בראוי כבמוחזק [ו]ואין הבכור נוטל בראוי כבמוחזק [ז]ואין הבכור נוטל פי שנים במלוה בין שגבו קרקע בין שגבו מעות

ומלוה

נכסאי לסבתא. לזקנתי אני נותן כל נכסי אם אביו או אם אמו: **ובתרה לירתאי.** אחר מות זקנתי לא יירשו יורשין שלה כגון בנה או בתה או אביה או אחיה אלא יורשין שלי כגון בני או בתי או אחי הקרוב קרוב קודם: **הויא ליה.** לההוא גברא חדא ברתא: **שכיבא.** ההיא ברתא: **בחיי בעלה ובחיי סבתא.** ואח"כ שכיבה סבתא ואתא בעלה וקתבע לפי שבשעת צוואת המת היתה בתו קיימת וכמי שאמר נכסיי לסבתא ובתרה לבתי דהיינו ירתי והיה רוצה לירש זכות אשתו: **א"ר הונא.** האי ובתרה לירתאי דקאמר ההוא גברא לירתאי ולירתי ירתאי קאמר (א) כיון שנתנה ליורשה והרי זכתה בהן הבת שהיתה יורשת שלה כדמפרש טעמא לקמן דכל האומר אחריך כאומר מעכשיו דמי וכיון דזכתה בהן מחיים הרי הבעל יורש את אשתו דהיינו ירתי ירתאי והכי מפרש לה לקמיה ומיהו השתא לא ידעינן אכתי טעמא דרב הונא אלא שרואין אנו שזיכה את הבעל וטעמא לא ידעינן עד דמפרש ליה לקמיה: **ורב ענן אמר לירתאי ולא לירתי ירתאי.** וה"ק ובתרה לירתאי לאותן יורשין שיהיו לי בעולם בשעת שתמות הזקנה אני נותן את נכסיי כגון אם היתה בתו קיימת או אחיו או אביו דכל אלו אני קורא בהן ירתאי אבל לא בן בתו כדמוכח לקמיה דהיינו ירתי ירתאי שמכח בתו הוא בא לירש אותו ולא לבעלה דאיהו נמי ירתי ירתאי דירתאי דוקא קאמר אותן הבאים מכחי ולא לירתי ירתאי הבאין מכח כחי והלכך היכא דליכא ירתאי אחר מות הזקנה אלא ירתי ירתאי נשארו הנכסים ביד יורשי הזקנה דדומה לאומר נכסי לך ואחריך לפלוני שאם מת אותו שני יירשו יורשי ראשון כדתנינן לקמן בפירקין (דף קלז:) ואם מת שני בחיי ראשון יחזרו נכסים ליורשי ראשון: **דבעל לא ירית.** הכא דראוי הוא: **אע"ג דהוה ליה ברא לברתא.** דהוה ליה ירתי ירתאי קאמר רב ענן דההוא ברא לא ירית דלקא דייק לישנא דירתאי משמע ולא ירתי ירתאי: **ולא היא דאילו הוה ליה ברא ודאי ירית.** הואיל והוא ראוי לירש את זה הנותן שהרי הבת וכל יוצאי יריכה במקום שאין בן קודמין לכל יורשי האיש(ו) דירתאי קרינא ביה הואיל והוא קודם לכל יורשיו ואע"פ שבא מכח כחו ומעיקרא כי אמר לירתאי לירתאי שיהא לי במות הזקנה קאמר ובן בתו יורש אותו וקודם לאביו ולאחיו ולאחותו ואע"פ שהן קרוין ירתאי והבן ההוא קרוי ירתי ירתאי אפילו הכי קודם דליורשיו הראוין ליורשו מן התורה רגיל לקרות ירתאי וטעמא דבעל לא ירית לא משום דהוי ירתי ירתאי דאילו היה ראוי לירש נחלה זו מן התורה ירתאי הוה קרינא ביה אלא משום דלאו ראוי ליורשה דהוה ליה האי ממון ראוי לאשה ולא מוחזק שעדיין לא נפל בידה ובעל אינו נוטל בראוי אבל אי איכא בן דחזי למירתה ודאי ירית דבן ירית בראוי: ומקשינן **מכלל דרב הונא סבר כו'.** מדאוקימנא טעם דבני מערבא דבעל לא ירית היינו משום דחשבי להני נכסי ראוי אם כן רב הונא דאמר ירית בעל ס"ל דבעל נוטל בראוי: **א"א.** לפרושי טעמא דרב הונא קאתי: **נפתח.** התחיל: **בגדולים.** רב הונא: **בקטנים.** רבי אלעזר ועצמו קרי קטן לגבי רב הונא: **כאומר מעכשיו.** וכיון דאמר ובתרה לירתאי דהיינו לבת היינו נמי כמו שאמר מיד אני נותן את גוף הקרקע לבתי אלא שזקנתי תאכל פירות בחייה ואחר כן תקח בתי או הבא מכחה את הנכסים דחשיב לה רב הונא לגבי בת כמתנת מהיום ולאחר מיתה והלכך הויא לה זו הבת מוחזקת בחייה בהני נכסים וכי קא ירית בעל שפיר קא ירית במוחזק: **מסתברא טעמייהו דבני מערבא.** דחשבי להו ראוי לגבי בת ולא מוחזק דליכא למימר כאומר מעכשיו דמי דהא אם קדמה הזקנה בחייה ומכרה לאחרים זבינה זביני וכשתמות הזקנה אפי' אם תהיה הבת קיימת לא תטול כלום כדאמרינן בכתובות (נה:) ולקמן בפרקין (דף קלז.) נכסי לך ואחריך לפלוני אם קדם הראשון ומכר מה שמכר מכר ואין לשני אלא מה ששייר ראשון ואם לא שייר כלום לא שקיל מידי והלכך בעל לא ירית דאשתו לא הויא מוחזקה כלל בהני נכסים בחייה שהרי היתה הזקנה יכולה למוכרן לגמרי מה שאין כן במתנת מהיום ולאחר מיתה ונמצא שאף גוף הקרקע לא הוחזק לבת בחיי הזקנה וגם כשמתה הזקנה אין הבת בחייה להוריש המוחזק לה לבעל: **א"ר פפא הלכתא אין הבעל נוטל בראוי כבמוחזק.** בראוי ממש כגון לירש את אשתו בקבר בנחלה שנפלה לה לאחר מיתה אתא רב פפא לאשמועינן דלא ירית (ב) דהא כולי עלמא מודו דלא ירית כדילפינן מקראי בפירקין לעיל (ד' קיא.) מדכתיב (יהושע כד) בגבעת פנחס בנו דרב הונא לא פליג אלא באחריך וכדפריש ר"א דכל האומר אחריך כאומר מעכשיו דמי אבל בראוי דפליגי ביה רבי ורבנן (לעיל קכד.) כגון תפורה והוי שובלי שלופפי והוו תמרי לא אתא לאשמועינן דאין הבעל נוטל אלא ודאי הבעל נוטל שהרי כשמתה יורש את כל נכסים שהיתה מוחזקת בהן וכי גדלי פירי ברשותיה גדלי דנהי דפליגי רבנן בבכור דהתם היינו טעמא כדאמרן לעיל (ד' קכד.) לתת לו (דברים כא) מתנה קרייה רחמנא אבל גבי בעל ליכא למימר הכי ועוד דאפילו בכור כה"ג דליכא יורש אחר אלא הוא יורש כל נכסי אביו הכל מודים שיירש הכל ואפילו שבח הראוי דהא כי אשבוח ברשותיה אשבוח: **ואין הבכור נוטל בראוי כבמוחזק.** כרבנן כגון דהוי שלופפי והוו תמרי שנשתנה שמן על ידי שבח ששבחו אחר מיתת אביו אבל דיקלא ואליס ארעא ואספסתא שירטון שעדיין שמן הראשון עליהם הכל מודים דשקיל חלק בכורה אבל ענבים ונגרוס לא שקיל בכור פי שנים אפי' לרבי ואע"פ שעדיין לא נשתנה שמן משום דשבח שהשביחו יתומים הכל מודים דלא שקיל. ומיהו היכא דמת בכור בחיי אביו בניו של בכור יורשין חלק בכורתו עם אחי האב דומיא דבנות צלפחד וכדפרישית לעיל בפירקין (ד' קטז: ד"ה ושמיה) כדתניא בתוספתא דבכורות (פ"ו ה"ה) וכדאמרינן בהלכות גדולות ובגמרת ירושלמי(ו) יליף לה ריש לקיש נאמר משפט בענין כפילה (דברים כא) ונאמר משפט לענין פשוטה(ז) כו' כדפרישית לעיל: **ואין הבכור נוטל פי שנים במלוה.** ואפילו בשטר בין שגבו קרקע בין שגבו מעות דלאו האי קרקע ולאו הני מעות שבק להון אבוהון והוה ליה ראוי. ואי תפים עלה משכון אפי' לרב פפא בכור נוטל פי שנים דקיימא לן (גיטין דף לז.) בעל חוב קונה משכון:

במלוה

לירתי ולא לירתי ירתי. וא"ת הא דאמר בפירקין לקמן (דף קלז:) נכסיי לך ואחריך לפלוני ואחרי אחריך לפלוני מת ראשון קנה שני ואם מת שני בחיי ראשון יחזרו נכסים ליורשי הראשון ולרב ענן דהכא דאמר ולא לירתי ירתאי אמאי נקט התם אחרי אחריך לפלוני הא אפי' לא היה שלישי אלא אמר נכסיי לך ואחריך לפלוני ומת לא מת שני בחיי ראשון יחזרו ליורשי ראשון וי"ל דלאשמועינן דאם מת שני בחיי ראשון לא יהא לשלישי: **אמר רב פפא הלכתא דאין הבעל נוטל בראוי.** אבל שבח נוטל כדפירש הקונטרס דכיון (ג) דאינו יורש אלא הוא זוכה בנכסים מיד וברשותו בא השבח ולהכי לא חשיב במתניתין בפ' יש בכור (בכורות דף נב. ושם ד"ה ולא) גבי הנהו דאין נוטלין בראוי כבמוחזק משום דבעל יש לו שבח והוא הדין נמי דלא שקיל בעל במלות אשתו אפי' במה שלותה אשתו מנכסי מלוג דהא נזק נמי הוי כנכסי מלוג כדמוכח מתניתין דמליאת האשה (כתובות דף סה:) ואפי' הכי משמע בפרק שור שנגח ד' וה' (ב"ק דף מב:) דלא ירית בעל דלרבי דוקא הוצרך לאוקומי בגרושה דלא חשיב מלוה ראוי בבכור והוא הדין לגבי בעל והאי דשביק בעל דאיירי בה ונקט בכור שאינו נוטל פי שנים במלוה היינו משום דלגבי בכור איפליגו אמוראי בשמעתין אבל הוא הדין בעל כדפרישי' וליכא לאקשויי דאמאי לא עריב ותני להו בהדי הדדי דאין הבעל והבכור נוטלין בראוי כבמוחזק ונוטלין במלוה משום דלגבי בכור משנה שלימה היא בבכורות (דף נא:) דאין נוטל בראוי אבל בעל דאין נוטל בראוי לא אשכח לא משנה ולא ברייתא אלא מימרא דא"ר אבהו ומטו בה משמיה דרבי יהושע בן קרחה לעיל בפירקין (דף קיג.): **ואין הבכור נוטל פי שנים במלוה.** וכל שכן בשבח והא דלא נקט שבח משום דמשבח לא הוה שמעינן למלוה הוה ראוי דהא איכא למאן דאמר דאפי' לרבנן הוי מלוה מוחזק דכמאן דגבילא דמיא ולהכי נקט רב פפא מלוה דאין הבכור נוטל פי שנים דשמעינן מיניה כל שכן שבח ואע"ג דלגבי בעל ובכור חשבינן מלוה ראוי לגבי כתובת אשה חשיבא מוחזקת וגובה אשה כתובתה ממלוה אע"פ שאינה נוטלת לא מן השבח ולא מן הראוי כדתנן בבכורות (דף נב. ושם) אפי' הכי גביא ממלוה כדתנן בכתובות (כתובות פד.) מי שמת והניח אשה ובע"ח ויורשין והיה לו פקדון או מלוה ביד אחרים רבי טרפון אומר ינתנו לכושל שבהן רבי עקיבא אומר ינתנו ליורשין שכולן צריכין שבועה ואין היורשין צריכין שבועה אלמא אפילו לרבי עקיבא אי לא צריכה שבועה היתה גובה אבל לפי שצריכה שבועה גובין היורשין ומו לא תגבי האשה מהן דהוו להו מטלטלי דיתמי ולא משתעבדי ואם גבו קרקע

עין משפט נר מצוה

נד א ב ג מיי' פי"ב מהל' זכיה ומתנה הלכה יב טוש"ע ח"מ סימן רמח סעיף ט:
נה ד מיי' פי"ל מהל' נחלות הל' יא סמג עשין נו טוש"ע אה"ע סי' צ סעיף א:
נו ה מיי' שם פ"ג הל' ט סמג שם טוש"ע ח"מ סימן רעח סעיף ג:
נז ו מיי' שם הל' ה טוש"ע שם סעיף ז:

◆

רבינו גרשום

נכסי לסבתא. לזקינתי ובתרה לירתאי. ולא הוה ליה אלא חד בת אתא בעל לאחר מיתת הזקינה וקא תבע ירושת אשתו שהיתה ראויה לירש: אמר רב הונא. בדין הוא דיהבינן ליה דהכי משמע צוואת ההוא גברא כמאן דאמר ובתרה לירתאי אי ליכא ירתאי תיהוי לירתי ירתאי דהיינו בעל דיורש את אשתו: ורב ענן אמר לירתאי. פקיד ולא דייקי מינה לירתי ירתאי ואין לבעל כלום אלא לאחי אשתו: והל' כוותיה דרב ענן. תרא דהואיל שמתה אשתו קודם שהיתה מוחזקת לא ירית בעל: מכלל דרב הונא. דאמר לירתאי ולירתי ירתאי סבר דבעל נוטל בראוי כבמוחזק בתמיה: אמר ר' אלעזר דבר זה. כלומר דין זה נפתח בגדולים כלומר רב הונא שהיה גדול אמר תחלה דבעל ירית: ונסתיים בקטנים. כלומר אם שאני קטן לגבי רב הונא אני אסיימו ואפרשו טעמא דרב הונא כל האומר אחריך כגון זה שאמר ובתרה לירתאי כאומר מעכשיו יהא בבת אחריך הלכך היא כמוחזקת ויורש אותה הבעל: אמר רבא מסתבר טעמיהו דבני מערבא. דקבעו הלכתא כרב ענן משום דלא היתה מוחזקת ביד אשתו לפיכך אי קדמא סבתא וזבין קודם מיתת אשתו זבינה זביני הואיל דראוי לבת ואינה מוחזקת: ואין הבכור נוטל פי שנים. במלוה בין שגבו קרקע בין שגבו מעות משום דלא מטא לידי.

מסורת הש"ס

א) [לעיל קיג. ב"ק מב:], ב) [לעיל קכג: וש"נ], ג) [לעיל קטו.], ד) [ב"ב פ"ח ה"ג], ה) [במדבר מו].

◆

הגהות הב"ח

(א) רשב"ם ד"ה אמר רב הונא וכו' דכיון שנתנה לבת ליורשה והרי זכתה: (ב) ד"ה א"ר פפא וכו' דלא ירית דהא כ"ע מודו וכו' דאין הבעל נוטל דוראי הבעל כנ"ל ותיבת אלא נמחק: (ג) תוס' ד"ה אמר רב פפא וכו' דכיון דליכא יורש אחר אלא הוא זוכה בנכסים וכו' ולהכי לא חשיב בעל במתני' וכו' דאין נוטלין לשבח ולא בראוי כבמוחזק:

◆

מוסף רש"י

ואין הבעל נוטל בראוי. אין הבעל יורש את אשתו בראוי לבא לאחר מיתתה, כבמוחזק, לה מחיים (ב"ק מב:) ירושה שהיא מוחזקת בה קודם מיתתה, כגון שמת אביה ואחר כך מתה היא (לעיל קיג.). ואין הבכור נוטל בראוי כבמוחזק. בנכסים שלא היה אביהן מוחזק בשעת מיתתו, אבל ראוין היו ליפול לו בירושה דיפלו להן לאחר זמן. אין הבכור נוטל פי שנים בהן (בכורות נא:).